

УДК 355.457.1(477)

О. В. Михайленко

О. В. Сітайло

О. С. Більовський

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОГО ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОРДОНУ

Проаналізовано зміст основних заходів щодо модернізації інженерно-технічного оснащення кордону України. На основі аналізу нормативно-правових документів визначено особливості стратегічного планування інженерного та технічного оснащення державного кордону України. Проведено детальний аналіз Стратегії інтегрованого управління кордонами та відповідно ухваленого до неї Плану дій, що містить три етапи з конкретизацією визначених заходів. Сформульовано висновки та перспективні напрями наукових досліджень.

Ключові слова: прикордонний простір, державний кордон, інтегроване управління кордонами, моніторинг, стратегічне планування.

Постановка проблеми. Чинниками розвитку системи охорони та захисту українського державного кордону як невід'ємної складової загальнонаціональної системи безпеки є різні види загроз, що існують у прикордонному просторі. Основні загрози для сучасної України породила війна Російської Федерації проти української держави, унаслідок якої окуповано частину території України, з'явилися прояви тероризму, зросла контрабанда зброї, боєприпасів, засобів терору та ін. У зв'язку із цим важливою умовою виконання професійного завдання з охорони та захисту державного кордону є вдосконалення інженерно-технічного оснащення кордону України. Це вкрай актуальне завдання реалізації системи інтегрованого управління кордонами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для формулювання у статті обґрунтованих положень і висновків автори звернулися до аналізу інформативних джерел різного змісту. Основними інформаційними науковими джерелами для застосування пошуково-бібліографічного методу були праці А. Ігнат'єва [1] та Д. Купрієнка [2], які є авторами чималої кількості досліджень за темою прикордонної безпеки. Окрім ініціативних наукових праць згаданих вище офіцерів прикордонної служби, було проаналізовано нормативно-правову базу стосовно зазначеної проблеми: концепції, постанови, розпорядження [3–6].

Мета статті – на основі аналізу нормативно-правових документів визначити особливості стратегічного планування інженерного та технічного оснащення державного кордону України.

Виклад основного матеріалу. Важливим завданням є створення системи моніторингу прикордонного простору, що має тісний зв'язок із процесами інженерно-технічного облаштування кордону.

У Державній прикордонній службі України реалізується Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року [5]. Згідно із цією Стратегією було розроблено План дій щодо її реалізації до 2030 року [3]. Усі визначені у ньому заходи розподілено на три етапи. Проаналізуємо заходи цих етапів.

Перший етап мав бути реалізований до 2023 р. і вважався початковим (відправним), у ньому було передбачено такі заходи:

здійснення завершальних процедур в опрацюванні законодавчих документів щодо врегулювання процесів відведення земельних ділянок для оборони вздовж кордону та у контрольованих прикордонних районах, подальшого розвитку прикордонної авіації, формування Морської (Берегової) охорони прикордонної служби;

завершення процедури демаркації кордону з Республікою Білорусь та Республікою Молдова;

забезпечення спільних перевірок кордону з країнами Європейського Союзу;

реалізація робіт щодо землеустрою, які включають інвентаризацію та розроблення проєктів відведення земельних ділянок у районах прикордоння;

надання у постійне користування органам охорони кордону земель, що є необхідними для облаштування комунікацій, інженерно-технічних споруд, прикордонних просік, прикордонних знаків та інших об'єктів;

установлення порядку спільного патрулювання кордону з уповноваженими органами країн-членів Європейського Союзу;

упровадження практики забезпечення спільного контролю за перетином через кордон осіб, транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску з уповноваженими органами країн-членів Європейського Союзу, а також Республікою Білорусь та Республікою Молдова;

розроблення і практичне впровадження у пунктах пропуску через кордон з метою повітряного сполучення системи автоматичної ідентифікації та автоматизації біометричного контролю паспортного документа;

втілення європейських стандартів у систему перевірки документів ідентифікації особи;

оновлення технічної складової системи прикордонного контролю;

удосконалення діяльності контрольних органів і служб у пунктах пропуску через кордон, упорядкування повноважень щодо огляду транспортних засобів і вантажів згідно із пріоритетними напрямками безпеки та економіки;

реалізація комплексу європейських стандартів та процедур контролю щодо протидії переміщенню через кордон викрадених автомобільних засобів;

розбудова мережі пунктів пропуску через кордон із суміжними країнами;

побудова системи охорони та інженерно-технічного облаштування кордону на ділянках, що розрізняються за обстановкою та умовами;

модернізація системи технічного та криптографічного інформаційного захисту;

побудова системи кіберзахисту інформаційних і телекомунікаційних систем та протидії технічній розвідці;

розроблення угоди з Агентством Frontex у сфері спільного проєктування систем моніторингу прикордонного простору України, що є сумісною із системою EUROSUR, створення та утвердження відповідного кошторису;

розроблення та реалізація проєктів міжнародної технічної допомоги;

виокремлення завдань, що зобов'язані виконувати і українська, і європейська сторони;

розмежування завдань між усіма суб'єктами інтегрованого управління кордонами України;

здійснення аудиту наявного парку технічних засобів охорони кордону, необхідних для створення системи моніторингу, а також центру контролю та управління системами технічного спостереження, інтелектуальними засобами відеоконтролю та сигналізації, безпілотними авіаційними системами, виокремлення завдань щодо оновлення техніки або її подальшого списання;

збільшення обсягів пропускнуої спроможності телекомунікаційної мережі прикордонного відомства, удосконалення процесів оперативності та стійкості системи зв'язку за стандартами Європейського Союзу щодо подібних складових у системі EUROSUR;

програмно-технічне оновлення інтегрованої інформаційної та телекомунікаційної системи «Гарт», а також інтегрованої міжвідомчої інформаційної телекомунікаційної системи «Аркан» з метою контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, що перетинають кордон, за стандартами Європейського Союзу щодо подібних складових у системі EUROSUR;

реалізація чинних і вивчення нових програм та планів модернізації інженерного облаштування кордону;

втілення пілотних проєктів щодо створення інтегрованої системи охорони кордону на основі впровадження мобільних комплексів технічного моніторингу, системи відеоконтролю та сигналізації, безпілотної авіаційної системи, що по завершенні євроінтеграційних процесів можна буде перемістити на державний кордон з державами-членами СНГ;

здійснення аудиту щодо виконання «Державної цільової програми побудови державної інтегрованої інформаційної системи висвітлення надводної та підводної обстановки в акваторіях морів та басейнах річок»;

реалізація проєкту програмних апаратних засобів забезпечення інтероперабельності отриманої інформації згідно із протоколами системи EUROSUR;

укладання угоди на розроблення проєктів із суб'єктами інтегрованого управління кордонами, які виконують свої функції на морських та річкових ділянках кордону, у сфері формування простору інформаційної інтеграції на основі

інтероперабельності інформаційних та телекомунікаційних систем;

розроблення проєктного рішення щодо створення мобільних систем технічного спостереження за обстановкою на основі комплексу пересувних станцій для наземної розвідки та висвітлення надводної обстановки в районах акваторій морів;

розгортання нового підрозділу, посту технічного спостереження та мережі систем раннього виявлення, розпізнавання та визначення цілі вздовж морського узбережжя.

Необхідно наголосити на тому, що у Плані визначено основні пріоритетні ділянки для реалізації заходів першого етапу, поданих вище: ділянка українсько-російського кордону, центральна частина ділянки українсько-молдовського кордону, морські ділянки, що прилегли до Автономної Республіки Крим, та адміністративна межа з цією Республікою [3].

Варто проаналізувати також сукупність заходів *другого етапу* Плану, що припадає на 2024–2028 рр. На цьому етапі, який є базовим, передбачено:

формування на основі інформаційних та телекомунікаційних систем прикордонного відомства єдиного інформаційного простору всіх суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що є сумісним із системою EUROSUR, завдяки побудові системи моніторингу українського прикордонного простору (на державному кордоні з державами колишнього Радянського Союзу) за структурою та стандартами системи EUROSUR, створення інформаційних ресурсів та реалізація управлінської політики;

упровадження нових підходів (методик, моделей та технологій) охорони кордону на ділянці органів охорони кордону з урахуванням системи моніторингу українського прикордонного простору;

втілення діючих програм і планів, практика поширення ефективних пілотних проєктів, вивчення та поширення передового досвіду Європейського Союзу;

розроблення шляхів подальшого розвитку інженерної та технічної складової забезпечення прикордонної безпеки на засадах досягнень науково-технічного прогресу;

розроблення проєктів та укладання угод у галузі використання інформації космічних систем у моніторингу українського прикордонного простору;

сприяння розвитку прикордонної авіації;

формування на базі Морської (Берегової) охорони прикордонної служби сучасної системи охорони морських і річкових ділянок кордону та у виключній (морській) економічній зоні України;

розроблення та реалізація режимних обмежень щодо перебування, переміщення та здійснення певної діяльності у прикордонні та контрольованому прикордонному районі;

зменшення наявних ділянок відповідальності та створення нових підрозділів охорони кордону;

забезпечення діяльності угруповань сил і засобів та системи охорони кордону, що дає змогу ефективно реагувати та стримувати військову агресію Росії до розгортання підрозділів Збройних Сил України;

створення сил швидкого реагування прикордонного відомства та їх розміщення в опорному пункті на окремому напрямку;

формування єдиної системи центрів командування у межах ділянки відповідальності органу та підрозділу прикордонної служби;

реалізація у пункті пропуску через кордон автоматизованого біометричного комплексу щодо перевірки документів ідентифікації особи;

упровадження універсальних автоматизованих систем зчитування номерного знака автомобіля;

формування системи охорони кордону на ділянках місцевості, які є прилеглими до територій, що зазнали радіаційного забруднення;

розроблення інтегрованої системи охорони та оборони ділянки по українських берегах річок прикордоння;

оновлення або створення мобільного комплексу щодо перевірки документів у пункті пропуску через кордон;

формування органів управління прикордонним загоном та підрозділу охорони кордону за територіальним принципом, що є сумісними з відповідними органами управління країн-членів Європейського Союзу;

формування цілісної зони технічного спостереження, що є сумісною з EUROSUR;

реалізація спільного контролю за переміщеннями через кордон осіб, транспортних засобів і вантажів у пункті пропуску через кордон;

упровадження практики забезпечення спільного контролю за перетином через кордон осіб, транспортних засобів та вантажів у пунктах пропуску з уповноваженими органами країн-членів Європейського Союзу;

забезпечення роботи універсальної автоматизованої системи зчитування номерного знака автомобіля та пошукового комплексу

щодо визначення викрадених автомобільних засобів;

модернізація інженерно-технічного облаштування українського кордону за окремими напрямами активної протиправної діяльності;

формування системи суцільного технічного спостереження та реагування на виклики і загрози національній безпеці України у басейнах річок та акваторіях морів;

реалізація співробітництва з Командуванням збройних сил США в Європі з метою створення Державної інтегрованої інформаційної системи визначення надводної і підводної обстановки в акваторіях морів та басейнах річок на основі незалежних відомчих систем завдяки їх розбудові та модернізації;

створення широкої цілісної зони технічного спостереження за акваторією морів на всю глибину територіальних морів України та розгортання мережі інтегрованих веж уздовж узбережжя морів, сумісних з EUROSUR;

забезпечення діяльності підрозділів Морської (Берегової) охорони прикордонної служби та розбудова інфраструктурних пунктів базування їхнього корабельного і катерного складу.

У зв'язку із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну заходи першого і другого етапів зазначеного Плану виконувалися із порушеннями. З огляду на це розпочалася робота щодо нового планування у 2023 р. з урахуванням поточної ситуації в країні [6].

Війна вплинула на визначення інших пріоритетів у заходах Плану, а також його пріоритетних ділянок реалізації цих заходів, зокрема: окремі ділянки українсько-молдовського кордону, ділянки кордону в акваторіях морів та басейнах річок; у 2022–2025 рр. – весь українсько-білоруський державний кордон та окремі ділянки українсько-молдовського кордону.

Третій етап, зазначений у Плані, припадає на 2028–2030 рр., вважається заключним (інтегруючим) і може передбачати такі заходи:

удосконалення та уніфікація компонентів системи охорони різних ділянок кордону; узагальнення аналізу результатів запровадження інноваційних технологій в охороні кордону; внесення коректив та завершення заходів щодо адаптації нових технологій в цілісну систему охорони кордону, прилеглих зон та у виключній (морській) економічній зоні України в єдиний комплекс безпеки зовнішніх кордонів Європейського Союзу; проектування фундаменту нового змісту Стратегії та відповідних їй

програм та планів щодо її реалізації на підставі результатів запровадження та новітніх технологій охорони державного кордону.

Втілення у реальність наведених вище заходів на кожному із трьох етапів можливе завдяки функціонуванню і виконанню законодавчих актів, планів та державних програм цільового призначення, а також проектуванню нових документів для модернізації інженерно-технічного облаштування українського кордону та забезпечення аналізу його стану.

Із зазначеного вище випливає, що необхідно визначити спектр вимог щодо окремого технічного оснащення кордону з урахуванням суттєвих чинників умов експлуатації техніки, а також обстановки на ділянці відповідальності підрозділу охорони кордону.

Варто зауважити, що відповідно до прогнозів подальшого розвитку обстановки у прикордонному просторі є висока ймовірність існування загальної тенденції реальних і потенційних загроз з боку Росії.

Загалом прикордонне відомство як складова Сил безпеки України здійснює протидію загрозам воєнного і терористичного змісту у взаємодії з іншими військовими та правоохоронними формуваннями сектору безпеки і оборони. Можна стверджувати, що в Україні сформовано загальнодержавну систему захисту кордону, що належить до системи забезпечення української національної безпеки.

Стосовно протидії та подолання так званих «м'яких» загроз у прикордонному просторі, наприклад, економічної контрабанди, нелегальної міграції, торгівлі людьми тощо, то це завдання покладено на прикордонне відомство у співпраці з усіма суб'єктами інтегрованого управління кордонами.

Отже, за результатами аналізу Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року та відповідного їй Плану дій визначено загальні вимоги щодо системи охорони ділянок українського кордону на лінії інженерних прикордонних споруд, зокрема такі: автономність телеконтролю наземної і/або надводної обстановки в режимі «24/7»; застосування детекторів, дія яких базується на фізичних принципах (тепловізійному, телевізійному, радіолокаційному, оптоволоконному, сейсмічному тощо), зокрема, для визначення структури функціонування підземних комунікаційних комплексів через кордон; спостереження за підступами до ділянок, що охороняються, з метою попередньої оцінки

обстановки; фіксація поведінки різних об'єктів, щоб координувати дії персоналу, для реагування, а також збереження та упорядкування отриманої інформації; автоматизоване сповіщення операторів щодо спроб подолання порушниками контрольованих зон або за певних інших випадків; неперервне живлення електрикою з автоматизованим переходом від основних джерел до резервних; стійкі зв'язки між лінійними та станційними частинами (на основі радіоканалу в режимі дуплексного радіозв'язку); функціонування системи самоохорони; використання лінійних частин за реальних умов на ділянках відповідальності прикордонних підрозділів (природно-кліматичних, фізико-географічних, індустріальних тощо); використання станційної апаратури, обладнаної програмно-апаратними засобами для автоматизованого місця оператора, що має забезпечити низку функцій (отримання відео- і сигналізаційної інформації від лінійної частини; відображення інформації у зручній для аналізу формі; визначення і розпізнавання об'єктів з їх ручним або автоматичним супроводом, спрямування груп реагування з використанням технічних засобів моніторингу лінійної частини; реєстрація руху правопорушників на контрольованій ділянці; візуальне спостереження та контроль за обстановкою на об'єктах, що охороняються; автоматичні записи відеоінформації в архіви з подальшою можливістю переглядів та аналізу; доступність записів архівів за запитами на окремі дати і час; відеозапис у безперервному режимі; збереження необхідних обсягів інформації у відеоформаті протягом заданого часу); можливість обміну інформацією із зовнішніми системами засобів автоматизації із застосуванням протоколів інформаційної логічної та технічної взаємодії за стандартами, що використовують у системі EUROSUR.

Висновок

Отже, у статті подано основні заходи стратегічного планування інженерного та технічного облаштування українського кордону завдяки впровадженню системи моніторингу прикордонного простору.

Напрямом подальших наукових досліджень може бути формування пропозицій щодо інженерного та технічного облаштування кордону за результатами визвольної війни в Україні з огляду на те, з якою країною межує наша держава на певній ділянці кордону.

Перелік джерел посилання

1. Ігнат'єв А. М. Розвиток нормативно-правового забезпечення формування системи моніторингу прикордонного простору у контексті євроінтеграції України. *Наукові перспективи*. 2021. № 1 (7). С. 119–141.
2. Купрієнко Д. А. Визначення загальних вимог щодо оцінювання стану прикордонної безпеки України в системах моніторингу національної та міжнародної безпеки. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2016. № 1. С. 166–173. URL: <https://cutt.ly/PhCJ1oi> (дата звернення: 28.07.2023).
3. План дій «Україна – Європейський Союз». Європейська політика сусідства : Міжнар. документ від 12.02.2005. URL: <http://surl.li/ccleg> (дата звернення: 28.07.2023).
4. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : Розпорядження Кабміну України від 27.10.2010 р. № 2031-р. URL: <http://surl.li/lzuaj> (дата звернення: 28.07.2023).
5. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабміну України від 24.07.2019 р. № 687-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 70. С. 184. URL: <http://surl.li/ocxfq> (дата звернення: 28.07.2023).
6. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації інтегрованого управління кордонами : Постанова Кабміну України від 30.01.2019 р. № 83 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабміну від 26.02.2020 р. № 151). URL: <http://surl.li/lzubg> (дата звернення: 28.07.2023).

Стаття надійшла до редакції 06.10.2023 р.

UDC 355.457.1(477)

О. Mykhaylenko, O. Sitailo, O. Bilovskyi

FEATURES OF STRATEGIC PLANNING OF ENGINEERING AND TECHNICAL EQUIPMENT OF THE UKRAINIAN BORDER

The article analyzes the content of the main measures to modernize the engineering and technical equipment of the border of Ukraine. The purpose of the article was to determine the features of the strategic planning of the engineering and technical equipment of the state border of Ukraine based on the analysis of regulatory and legal documents. A detailed analysis of the Integrated Border Management Strategy and the correspondingly adopted Action Plan, containing three stages with the specification of relevant measures, was carried out.

When determining the spectrum of requirements for separate technical equipment of the border, the following essential factors of their operation conditions and the situation in the area of responsibility of the border protection unit should be taken into account.

It should be noted that according to forecasts of the future development of the situation in the border area, there is a high probability of the existence of a general trend of real and potential threats from Russia.

In general, the border agency as a component of the Security Forces of Ukraine counters threats of a military and terrorist nature in cooperation with other military and law enforcement formations of the security and defense sector. It can be argued that a state-wide system of border protection has been formed in Ukraine, which belongs to the system of ensuring Ukrainian national security.

Factors in the development of the system of protection and protection of the Ukrainian state border as an integral component of the national security system are various types of threats that exist in the border area. The main threats to modern Ukraine are the war of the Russian Federation against the Ukrainian state, as a result of which part of the territory of Ukraine was occupied, manifestations of terrorism appeared, and the smuggling of weapons, ammunition and means of terror increased.

The presented article presents the main measures of strategic planning of the engineering and technical arrangement of the Ukrainian border thanks to the implementation of the monitoring system of the border area.

Conclusions and promising directions of scientific research are formulated.

Keywords: *border guard space, state border, integrated border management, monitoring, strategic planning.*

Михайленко Олександр Владиславович – кандидат військових наук, доцент, професор кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-1137-1670>

Сітайло Олександр Васильович – викладач кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-8698-7840>

Більовський Олександр Сергійович – доктор філософії з військових наук, старший викладач кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-5768-1586>